

ЗМІСТ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА ДИТИНИ НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ

СИНГУБОВ Олег Васильович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ
УДК 347.12:053.6 (477) (045)

В данній статтє исследується содержание правомочностей личного неимущественного права ребенка на личную жизнь и характеризуются особенности их осуществления несовершеннолетним лицом.

Ключові слова: особисті немайнові права, діти, особисте життя.

Соціальне буття неповнолітньої особи не лише вимагає від неї забезпечення своїх інтересів та потреб шляхом активної участі в суспільному житті, але й шляхом вимоги до соціуму щодо невтручання у сферу її приватного життя. З цією метою в п. 1 ч. 1 ст. 3 ЦК України закріплено принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. Важливість такого кроку законодавця переоцінити важко, адже саме таким чином в національному правопорядку вперше створюється суттєвий правовий бар'єр від свавільного та безкарного втручання в особисте життя людини [7, с. 474]. Саме тому, в сучасних умовах життєдіяльності суспільства, особливого значення набуває право неповнолітньої особи на особисте життя.

Метою даної статті є дослідження особливостей здійснення неповнолітньою особою права на особисте життя, а також аналіз його правомочностей.

Так, конституційні права і свободи визнаються за всіма людьми незалежно від будь-яких соціальних ознак, у тому числі незалежно від статі і віку. Це повною мірою стосується й права на недоторканість

особистого життя (прайвесі). Стаття 12 Загальної Декларації прав людини проголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [5]. Наявність у дітей права на недоторканність приватного життя прямо визнається ст. 16 Конвенцією ООН про права дитини [4]: «Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємниці кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність». Відповідно й ст. 32 Конституції України проголошує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. До того ж, згідно зі ст. 7 Сімейного кодексу України (далі – СК України) » [3], регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя. Також дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Отже, через нестачу життєвого досвіду та несталість ціннісно-орієнтаційних настанов діти виявляються однією з найбільш вразливих верств населення в аспекті забезпечення основних прав і свобод, у тому числі й в аспекті забезпечення недоторканості їх приватного життя. Адаже в сім'ї вони цілком (матеріально, морально) залежні від батьків, а поза сім'єю – від оточуючих, старших за віком. Суттєвим фактором ризику є також «традиціоналістський» підхід до сімейних стосунків, коли впродовж тривалого часу дитина перебуває під фактичним диктатом старших [8, с. 274].

Крім того, проблемою українського суспільства залишається ставлення до дитини не як до повноцінного члена суспільства, а як до особи, над якою дорослий (учитель, вихователь тощо) має якісь переваги. Підтвердженням цьому є опитування, проведене Українським інститутом соціологічних досліджень, в результаті якого найбільшого рейтингу набули такі відповіді: «Ніхто з дорослих не вважає дітей повноправними членами суспільства», «Діти відчувають себе власністю батьків», «Учителі повністю ігнорують особистість дитини». І лише 5% опитаних дітей вказали: «Права дитини поважаються завжди» [9, с. 41].

У зв'язку з тим, що більшість батьків постійно втручається в особисте життя своїх дітей (підслуховує їхні телефонні розмови, читає їхні нотатки, перевіряє особисті речі, електронну пошту та ін.), призводить до глибоких душевних травм неповнолітніх, виникає необхідність у правовому регулюванні здійснення неповнолітніми особами права на особисте життя.

Адаже діти зацікавлені в недоторканості свого особистого життя навіть більше ніж дорослі; вони зацікавлені, насамперед, у захисті від вторгнення у своє особисте життя з боку дорослих, у тому числі й батьків. Усе це змушує державу з особливою ретельністю контролювати додержання прав і свобод дітей як соціально вразливої групи людей [8, с. 275].

У теорії права розуміння особистого життя фізичної особи як об'єкта особистого немайнового права є одним із найбільш дискусійних і суперечливих. Так, аналі-

зуючи поняття «особистого життя», деякі науковці вбачають у ньому сферу індивідуального способу задоволення матеріальних та духовних потреб людини при загальній її обумовленості суспільним життям. Інші автори вважають, що під формулою «особисте життя» потрібно розуміти сукупність взаємних відносин громадян, що обумовлені особистими прихильностями, почуттями симпатії, кохання, дружби та іншими соціальними почуттями людини [10, с. 199]. Інколи в літературі висловлюється думка про необхідність визначення поняття «особисте життя» через систему виключення. Зокрема, М.М. Малєїна вважає, що поняттям «особисте життя» повинно охоплюватися усе те, що не охоплюється поняттям «публічне життя» [11, с. 153]. Схожої точки зору притримується І.Л. Петрухін, який не тільки ототожнює поняття «особисте життя» та «приватне життя», але й вважає, що особисте життя є життєдіяльністю людини в особливій сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних відносин, які не підлягають контролю з боку держави, громадських організацій та громадян. На думку автора, цим поняттям охоплюється свобода усамітнення, роздумів, вступів у контакти з іншими людьми чи утримання від таких контактів; свобода висловлювання та таємниці житла, щоденників, інших особистих записів, переписки, поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, змісту телефонних та інших переговорів; таємниця усиновлення; гарантована можливість довірити свої особисті та сімейні таємниці священику, лікарю, адвокату, нотаріусу без небезпеки того, що ці відомості будуть розголошені; домашній уклад, інтимні прихильності, особисті симпатії та антипатії [12, с.11].

Так, слушно щодо визначення поняття «особистого життя» висловила І.М. Хужокова, яка відмітила, що дати вичерпне універсальне нормативне визначення поняттю «особисте життя» не є можливим з огляду на багатоманітність предмета, а логіка нормативного акта виключає його спрямованість на будь-який «окремий випадок» [13, с. 10-11]. Зрештою, особисте життя – це дуже тонка категорія, певна

сфера життєдіяльності людини, яку кожен наповнює своїм змістом, визначає згідно зі своїми уподобаннями, звичками, симпатіями, моральними цінностями та інтересами. Сама ж сутність цього поняття полягає у приватності, індивідуалізмі та особистому характері окремих аспектів життя людини.

Тому, виходячи з того, що неповнолітні особи – це повноцінні особистості з власними потребами у спілкуванні, розвитку, вихованні, самореалізації, особисте життя неповнолітньої особи можна визначити як приватну частину її життєдіяльності, яка полягає в різноманітних відносинах, стосунках, явищах, подіях, що не мають публічного значення та регулюються самою дитиною.

Відповідно, право неповнолітньої особи на особисте життя – це особисте немайнове право, яке забезпечує соціальне буття дитини і полягає у юридично забезпеченій можливості на власний розсуд вчиняти будь-які незаборонені законом дії, що належать до приватної сфери її життя.

Отже, право дитини на особисте життя є вихідним положенням у правовому регулюванні взаємовідносин у сім'ї, колективі та суспільстві. Як наслідок, реалізація неповнолітньою особою права на особисте життя здійснюється нею особисто, ніхто не причетний до цієї сфери її діяльності, тому єдине, що має бути врегульоване нормами права – це таємниця особистого життя. Адже, саме впевненість дитини в таємниці її особистих уподобань, душевних переживань дає їй змогу повноцінно розкривати свою сутність як індивіда. За таких обставин важливим аспектом у приватному житті неповнолітньої особи є недопустимість неправомірного втручання в нього.

На підставі вищенаведеного та враховуючи, що зміст особистого життя дорослої людини та неповнолітньої особи різняться, оскільки, діти – це особистості, які знаходяться на шляху до дорослого життя, і внутрішній світ яких ще формується під дією низки факторів, можна визначити правомочності неповнолітньої особи стосовно здійснення нею права на особисте життя.

Відповідно до ст. 301 ЦК України, фізична особа сама визначає своє особисте

життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб; має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя. Обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою.

Таким чином, правомочності здійснення права на особисте життя включають в себе повноваження на власні дії, повноваження вимагати вчинення дій іншими особами (утримання від них) та повноваження захисту свого суб'єктивного цивільного права.

Так, повноваження на власні дії включають в себе: по-перше, можливість здійснювати власні юридично-значимі дії. Зокрема, мати особисте життя, що включає в себе можливість дитини бути носієм даного особистого немайнового блага.

По-друге, повноваження неповнолітньої особи самостійно визначати своє особисте життя, а саме на власний розсуд вирішувати яким чином визначати, організовувати та проводити своє особисте життя в залежності від власних інтересів та мети (визначати коло осіб для спілкування, уклад повсякденного життя, звички, відпочинок, розваги, неформальні зв'язки з друзями, знайомими тощо). При цьому, закон хоча й не визначає переліку можливих чи необхідних дій, якими б особа могла здійснити своє право на особисте життя, але встановлює для його здійснення певні межі (ст. 13 ЦК України).

По-третє, повноваження щодо ознайомлення з обставинами особистого життя, тобто, дитина самостійно визначає коло осіб, що можуть володіти інформацією про її особисте життя. При цьому, це не означає, що таке повідомлення повинно проходити тільки особисто. Неповнолітня особа може дати дозвіл на поширення цієї інформації іншими особами у визначених нею межах поширення, наприклад, через соціальні мережі Інтернет, шляхом смс та ммс повідомлень тощо. Однак, у випадках, коли це прямо передбачено в законі, в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, дане особисте немайнове право може бути обмежене.

По-третє, повноваження дитини зберігати у таємниці обставини свого особистого життя, означає, що фізична особа має можливість не розголошувати обставини свого особистого життя самостійно, а також вимагати такого нерозголошення від інших осіб, які володіють такою інформацією. Можливість поширення інформації про особисте життя фізичної особи попри її волю можливе лише на підставах та в порядку, що визначений законом, наприклад, коли обставини особистого життя фізичної особи містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, або ж у випадку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 302 ЦК України.

Натомість, повноваження вимагати вчинення дій іншими особами (утримання від них) полягає у забороні втручання інших осіб у сферу особистого життя дитини. Так, у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

І останньою правомочністю дитини щодо здійснення права на особисте життя є повноваження дитини вимагати захисту цього права.

Л.О. Кравчикова відмітила, що особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони включає в себе як власне реальні явища та відносини особистого життя, так і інформацію про нього. У зв'язку з цим розмежовують і завдання цивільно-правової охорони. У першому випадку, як відмічає автор, вони зводяться переважно до забезпечення свободи власного розсуду в індивідуальній життєдіяльності, виключенню вторгнення в особисте життя; в іншому – до недопущення розповсюдження інформації про особисте життя громадянина, забезпе-

чення цивільно-правовими засобами збереження таємниці особистого життя [14, с. 19].

Як наслідок, в структурі захисту права на особисте життя виділяють дві правомочності: охорона недоторканості життя неповнолітньої особи та охорона таємниці особистого життя.

Таким чином, діти мають право не лише на самостійну реалізацію своїх особистих немайнових прав, але й на їх захист. Так, до досягнення 14 річного віку недоторканість життя малолітньої особи забезпечується дитиною самостійно та/або її батьками чи особами, які їх замінюють, і звісно, державою. Надалі, ст. 18 СК України надає кожному учаснику сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу.

Таким чином, підбиваючи підсумок, слід відмітити, що право неповнолітньої особи на особисте життя – це особисте немайнове право, яке забезпечує соціальне буття дитини і полягає у юридично забезпеченій можливості на власний розсуд вчиняти будь-які не заборонені законом дії, що належать до приватної сфери її життя. Відповідно, здійснюється нею особисто та включає в себе такі правомочності: повноваження на власні дії, повноваження вимагати вчинення дій іншими особами (утримання від них) та повноваження захисту свого суб'єктивного цивільного права. Так, повноваження на власні дії включають в себе: по-перше, можливість здійснювати власні юридично-значимі дії. Зокрема, мати особисте життя, що включає в себе можливість дитини бути носієм даного особистого немайнового блага. По-друге, повноваження неповнолітньої особи самостійно визначати своє особисте життя, а саме на власний розсуд вирішувати яким чином визначати, організовувати та проводити своє особисте життя в залежності від власних інтересів та мети (визначати коло осіб для спілкування, уклад повсякденного життя, звички, відпочинок, розваги, неформальні зв'язки з друзями, знайомими тощо). По-третє, повноваження щодо ознайомлення з обставинами особистого

АНОТАЦІЯ

В даній статті досліджуються зміст правомочностей особистого немайнового права дитини на особисте життя та характеризуються особливості його здійснення неповнолітньою особою.

життя, тобто, дитина самостійно визначає коло осіб, що можуть володіти інформацією про її особисте життя. По-четверте, повноваження дитини зберігати у таємниці обставини свого особистого життя і, по-п'яте, вимагати захисту цього права.

Література

1. Конституція України // Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Офіційний вісник України. – 2010. – № 72. – С. 15.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. № 40-44. – Ст. 356.
3. Семейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – С. 1.
4. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. / Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990 р. – № 1. – С. 205;
5. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 р. / Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 89.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. / Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, систе-

SUMMARY

This article examines the contents of the powers of the moral rights of the child to privacy and are characterized by features of its implementation by the minor.

ма, особливості здійснення та захисту) : Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.

8. Серьогін В. О. Недоторканість приватного життя дітей: постановка проблеми / В. О. Серьогін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 11-12. – С. 274 – 276.

9. Волинець Л.С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / Л.С. Волинець. – К., 2000. – 74 с.

10. Советское государственное право: Учебник 2-е изд., испр. и доп. / Авакьян С.А., Барабашев Г.В., Васильев Р.Ф. и др. / под ред. С.С. Кравчука. – М.: Юрид. лит., 1985. – 464 с.

11. Кравчук Н. В. Конвенция о правах ребенка ООН как инструмент защиты семейных прав ребенка в России / Н. В. Кравчук // Государство и право. – 2006. – № 4. – С. 48 – 53.

12. Петрухин И.Л. Личные тайны (человек и власть) / И.Л. Петрухин. – М.: Изд-во ИГиП РАН, 1998. – 232 с.

13. Хужокова И.М. Реализация права на неприкосновенность частной жизни в Российской Федерации / И.М.Хужокова. – СПб.: Реноме, 2006. – 80 с.

14. Про свободу пересування та вільний вибір місця вибір місця проживання в Україні закон